

4. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик/ Г. Э. Мирам. – К.: Эльга: Ника-Центр, 2004. – 158 с.
5. Наукова організація праці і управління на промисловому підприємстві/ В. Ф. Галанович, Н. А. Козоріз, І. К. Кухаренко, П. Ю. Співак. – Львів: Вища школа, 1975. – 139 с.
6. Олійник Л. В. Перспективи додаткової професійної освіти перекладачів// Нові концепції викладання іноземних мов в контексті Болонського процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції/ Національний педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова. – К., 2007. – С. 44-46.
7. Пригожин А. И. Дезорганизация: Причины, виды, преодоление/ А. И. Пригожин. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 402 с.
8. Сядристый Н. С. Тайны микротехники/ Н. С. Сядристый. – М.: Знание, 1975. – 127 с.
9. Уваров Ю. В. Одаренность в прекрасном мире: поиск, развитие, применение. – К.: Прекрасный мир, 2010. – 28 с.
10. Чеботарев П. Г. Перевод как средство и предмет обучения: Научно-методическое пособие/ П. Г. Чеботарев. – М.: Высшая школа, 2006. – 310 с.

УДК 811.111'06'373.611

Єнікєєва С.М.
(Запоріжжєя, Україна)

СИНЕРГОДЕРИВАТОЛОГІЯ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕРБОКРЕАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена проблемі дослідження синергетичної природи дериваційних процесів в англійській мові. У публікації надається аргументація на користь відокремлення нового напрямку лінгвістичної науки – синергодериватології.

Ключові слова: синергетика, синергетична лінгвістика, синергодериватологія, фрактал, саморегуляція.

Статья посвящена проблеме исследования синергетической природы деривационных процессов в английском языке. В публикации приводится аргументация в пользу выделения нового направления лингвистики – синергодериватологии.

Ключевые слова: синергетика, синергетическая лингвистика, синергодериватология, фрактал, саморегуляция.

The article deals with the problem of synergetic essence research of derivational processes in English. Some arguments in favor of revealing Synergoderivatology as a branch of Linguistics are represented in this work.

Key words: synergetics, synergetic linguistics, synergoderivatology, fractal, self-regulation.

У 70-х роках ХХ століття наука вступила у новий етап свого розвитку, який визначають як постнекласичний [5: 19]. Ядром сучасної постнекласичної науки є синергетика.

© Єнікєєва С.М., 2011

Особливістю синергетики є те, що вона не спростовує закони класичної науки, а доповнює їх, пропонуючи поглянути на об'єкти наукового дослідження під новим кутом зору.

Одним з “напрямоків експансії” синергетики останнім часом стали гуманітарні науки. Так, зокрема, можна спостерігати активну інтеграцію синергетики у лінгвістичну галузь, яка здійснюється головним чином шляхом екстраполяції її ідей, принципів та моделей у дослідження різноманітних лінгвальних явищ.

Відкриття універсальних законів еволюції і самоорганізації таких систем, широке застосування розроблених у її межах моделей, у свою чергу, сприяло розвитку як теорії синергетики, так і конкретних прикладних наук. Як слушно зауважують науковці, принципи синергетики функціонують на такому рівні знань, на якому охоплюється цілий ряд наукових дисциплін, які вивчають різні сфери реальності [2: 102]. У цьому зв'язку цілком логічними є питання про межі дисциплінарного розширення синергетики і про сфери її компетенції.

Очевидно, що синергетика – це молодий міждисциплінарний напрямок, що бурно розвивається, тому спроби обмежити сферу її діяльності, тобто раз і назавжди однозначно визначити чим вона має займатися і що має залишатися поза її увагою, є, на наш погляд, утопічними. Завдяки своїй універсальності та трансдисциплінарності синергетика має «м'які межі, що постійно розширюються» [2: 101]. Використання синергетичних моделей та методів у дослідженні системних явищ живої та неживої природи, на наш погляд, слугують запорукою розширення сфери дії нової наукової парадигми та поглиблення її теоретичних основ.

Гуманітарії відзначають перш за все інноваційну, універсальну методологію синергетики, що дозволяє по-новому поглянути на вже відомі факти і врешті-решт повернутися до розгляду проблем, які не знаходили вирішення у межах класичної наукової парадигми. Інтерпретуючи й наповнюючи універсальні синергетичні моделі своїм конкретно-науковим змістом, розглядаючи їх у певному дисциплінарному контексті, науковці розв'язують першочергові завдання конкретних галузей знань та переосмислюють сутність відомих явищ та процесів, тим самим посилюючи позиції синергетики.

Слід зауважити, що останнім часом не лише синергетика, але й лінгвістика демонструють свої «експансіоністські» можливості. Як слушно зазначає А. Д. Білова, “період «чистої лінгвістики», що не виходила за межі мовного середовища, підходить до завершення, уступаючи місце «лінгвістичній експансії»: аналізуючи складні механізми функціонування природних мов, які підлягають впливу екстралінгвальних факторів, лінгвістика буде вимушеною вторгтися в «життєвий простір» інших наук» [1: 264]. Отже, і синергетика як новий науковий напрямок, і лінгвістика, яка останнім часом виявляє схильність до кооперації з іншими науками, демонструють свою готовність до створення симбіозу. Такий «союз», на нашу думку, є взаємовигідним, оскільки синергетика таким чином розширює сферу релевантності своїх ідей та принципів, а лінгвістика набуває нову методологію, що дає можливість більш глибокого аналізу її природи й сутності, розуміння механізмів її розвитку.

Досвід науковців, що скористалися новою науковою методологією, незважаючи на звинувачення у “неправомірній екстраполяції” ідей синергетики на вивчення лінгвальних явищ, доводить, що вона має величезні можливості у дослідженні тих явищ, що раніше не знаходили раціонального пояснення, вважалися випадковими та аномальними.

Система принципів синергетики, як ми вже з'ясували, являє собою ядро методології вивчення систем різної природи, між іншими і мови. На нашу думку, екстраполяція ідей і принципів синергетики на вивчення мови та лінгвальних процесів може допомогти у розв'язанні цілого ряду проблем, які не знаходили логічного пояснення в межах класичної наукової парадигми.

Мовні системи є класичними синергетичними об'єктами, що організовані, функціонують й еволюціонують за законами синергетики. Процеси саморегуляції та самоорганізації на різних рівнях мовної суперсистеми відбуваються постійно, проте їх інтенсивність на різних ділянках не є однаковою. Найбільш активними ділянками мовної суперсистеми, які інтенсивно розвиваються, є лексична та словотвірна макросистеми. Цей факт можна пояснити тим, що вони залишаються найбільш відкритими для обміну матерією, енергією та інформацією із середовищем, що оточує конкретну мову. Збагачення словникового складу мови може відбуватися під впливом факторів зовнішнього (соціального) середовища або за рахунок матеріальних одиниць (слів), що запозичуються із лексичних макросистем інших мовних суперсистем, або шляхом формування неологізмів з власних ресурсів у межах даної лінгвальної суперсистеми.

Той неологічний бум, що спостерігається у багатьох мовах світу, і в першу чергу в англійській, являє собою адекватну реакцію мовних суперсистем на науково-технічні, економічні, політичні зміни у житті людства. В результаті кількісного зростання словникового складу удосконалюються й шляхи та способи утворення нових лексем, збагачується інвентар словотворчих засобів. Таким чином, у результаті дії зовнішнього середовища здійснюється процес саморегуляції та самоорганізації у межах лексичної та словотвірної макросистем і мовної суперсистеми в цілому.

Необхідно зазначити, що широке використання синергетичних ідей у практиці дослідження різних лінгвальних явищ сприяло формуванню *лінгвосинергетики*, яку визначають як «прикладну галузь синергетичного опису мовних явищ» [4: 3]. Більш детальне й глибоке (з маніфестацією об'єкту та предмету її дослідження) визначення лінгвосинергетики як нової галузі лінгвістики надає О. О. Селіванова. На її думку, лінгвосинергетика – це «напрямок лінгвістичних досліджень, який розглядає мовну систему як складну відкриту нерівноважну, з нелінійними шляхами еволюції, що функціонує за рахунок взаємодії власних підсистем й інших зовнішніх підсистем (етносу, його культури, свідомості, соціуму) і перебуває у стані більшої чи меншої рівноваги, маючи регулярні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження мовної системи» [3: 306].

У нас є певні сумніви стосовно терміна, що використовується для найменування нової прикладної галузі. На наш погляд, більш коректним було б говорити про «*синергетичну лінгвістику*» (або синерголінгвістику), оскільки саме лінгвістика, об'єктом вивчення якої є мова в усіх її екзистенційно-функціональних проявах, у цьому випадку є базовою наукою. Синергетична методологія пропонує інноваційний підхід до вивчення об'єкту лінгвістики як базової науки, і тому виконує тут важливу, але скоріше допоміжну роль. Термін «лінгвосинергетика» є прийнятним лише за умови, якщо йдеться про одну з галузей великої трансдисциплінарної науки, про сегмент нової наукової парадигми.

Ураховуючи специфіку синергетики, слід зазначити, що розробка її здійснюється силами й засобами багатьох сучасних наук, кожна з яких має власні методи й усталену

терміносистему, що інколи призводить до певного дублювання термінів, паралелізму в понятійному апараті й виникненню протиріч у підходах та оцінках певних фактів. Отже, беручи до уваги те, що ця прикладна галузь мовознавства ще проходить етап становлення, і тому її понятійний апарат ще залишається не до кінця розробленим і узгодженим, також урахувавши традицію, що склалася у номінації цієї лінгвістичної парадигми, ми далі називатимемо її лінгвосинергетикою.

Новий погляд на принципи організації мовної системи, на явища упорядкованості й хаосу, детермінованості й випадковості, що спостерігаються в процесі її функціонування, на закони розвитку та еволюції мови як системи, здатної до самоорганізації та саморегуляції, дає можливість всебічного й повного відтворення архітекτονіки (організації) та автопоезису (самодобудовування) мовної суперсистеми та ендосистем, що входять до її складу.

Мова постає як класичний приклад синергетичної системи. Це складна суперсистема, що складається з ієрархічно організованих макро- та мікросистем, кожна з яких так само, як і мовна суперсистема в цілому, характеризується відкритістю – здатністю обмінюватися із зовнішнім середовищем матерією, енергією та інформацією. Обмін матерією відбувається як між суперсистемами одного порядку (наприклад, між різними мовами, в результаті чого відбуваються запозичення), між макросистемами (наприклад, у результаті функціональної трансорієнтації лінгвальних одиниць: афіксалізації лексем, лексикалізації службових морфем, лексикалізації синтаксичних конструкцій), між мікросистемами (наприклад, функціональна транспозиція лексем – конверсія).

Застосування синергетичних принципів у дослідженні мовних явищ робить можливим пояснення того, яким чином мовна система, залишаючись собою, може еволюціонувати, яким чином їй вдається підтримувати себе у стані динамічного балансу, у той час, коли її конституенти функціонують, а функціонуючи, змінюються. Синергетика пояснює закономірність існування мовних явищ, які раніше розглядалися як «асистемні» і навіть маргінальні.

Незважаючи на свою «молодість», лінгвосинергетика здобула багато прихильників і послідовників. На наш погляд, застосування ідей та принципів синергетики у дослідженні лінгвальних явищ має велике майбутнє. Розуміння синергетичної природи мови дозволяє чіткіше визначити принципи її організації як системи, встановити потенційні джерела її розбудови і розвитку, визначити роль «асистемних», перехідних явищ у еволюції мовної системи, виявити механізми, що забезпечують її відносну стабільність і перманентний розвиток, науково обґрунтувати закономірність впливу зовнішнього (соціального) чинника на процеси самоорганізації мовної системи.

Мова як суперсистема складається з величезної кількості ендосистем, що за ієрархією відносин між їх конститuantами поділяються на макро-, мікро- та гіпосистеми. Складність мови як об'єкту дослідження спричинює необхідність виокремлення у межах лінгвістичної наукової парадигми окремих галузей, що вивчають особливості системної організації, функціонування та розвитку мовних макросистем. У залежності від об'єкту наукового аналізу лінгвістика як наука традиційно поділяється на фонетику, морфологію, словотвір, лексикологію, фразеологію, синтаксис, лінгвістику текста, стилістику, семасіологію тощо.

Як вже зазначалося, останнім часом під впливом загальнонаукової тенденції подання редукціоністського підходу до вивчення об'єктів буття та створення загальнонаукових, універсальних принципів буття й еволюції системних явищ системного світу природознавчі та гуманітарні науки демонструють своє прагнення до кооперації. Синергетика стала трансдисциплінарною наукою, що запропонувала бачення світу як надзвичайно складної системи, здатної саморозбудовуватися й самоорганізовуватися за універсальними законами взаємопереходів хаосу й порядку.

Аналіз літератури, присвяченої проблемам лінгвосинергетики, свідчить про те, що формування лінгвосинергетичної парадигми ще далеко від завершення. Лінгвосинергетика накопичує досвід науковців, які використовуючи елементи нової синергетичної парадигми у дослідженні традиційних об'єктів лінгвістики, виявляють з їх допомогою нові знання. Цей процес безумовно має велике практичне значення, оскільки екстраполяція основних ідей і принципів синергетики на вивчення лінгвальних явищ та процесів сприяє формуванню методології синергетичного дослідження на базі конкретної науки (лінгвістики), розробці нових методів і прийомів аналізу мовних об'єктів (як конститuentів, так і системи в цілому).

Як у самій лінгвістиці, залежно від об'єкту дослідження виокремлюють різні галузі мовознавства, так і у межах лінгвосинергетики можна виділит різні напрямки наукового пошуку. Оскільки об'єктом нашого наукового інтересу стала система словотвору з погляду синергетичної парадигми, ми вважаємо за можливе у межах лінгвосинергетики виокремити новий напрямок прикладних досліджень – синергодериватологію.

Таким чином, **синергодериватологія** визначається нами як галузь синергетичної лінгвістики, що ґрунтується на застосуванні ідей і методологічних принципів синергетики для дослідження особливостей структурної організації та розвитку словотвірної ендосистеми. Екстраполяція ідей та принципів синергетики на словотвір як об'єкт аналізу має сприяти виявленню механізмів саморегуляції й самоорганізації, які зумовлюють її гомеостатичність.

Ми вже зазначали, словотвір як мовна ендосистема досліджений недостатньо. Причинами цього є різноплановість конститuentів словотвору, трансрівневі відносини з іншими ендосистемами мови, динамізм функціонування й еволюції. Багато аспектів, пов'язаних зі структурною організацією словотвору, динамікою вербокративних процесів, шляхами й способами його розвитку не знайшли належного висвітлення з огляду на обмеженість можливостей традиційних підходів. Синергетика з її принципами нерівноважності, емерджентності, нелінійності, автопоетичності відкриває нові можливості для встановлення принципів будови цієї транссистеми, виявлення принципів її розвитку через самоорганізацію й визначення сценаріїв її еволюції.

Метою синергодериватології є виявлення умов, при яких словотвір як складна відкрита нелінійна система розвивається й еволюціонує. Для цього треба довести конструктивну роль хаотичних явищ на макрорівні словотвору, встановити нелінійні закони, які керують процесами самоорганізації на різних рівнях його структурної організації, визначити характер взаємодії системи словотвору з іншими ендосистемами мови й позамовним середовищем, виявити механізми автопоезу.

Конкретними методами і прийомами дослідження мають стати такі процедури:

- 1) встановлення системних відносин між елементарними та комплексними конститuentами словотвору та їх моделювання;
- 2) виявлення принципів типологізації мікросистем словотвору;
- 3) аналіз структурних зв'язків між мікросистемами, що формують макросистему словотвору;
- 4) екстраполяція ідей фрактальності з метою виявлення синергетичних принципів самоорганізації структури словотвору;
- 5) визначення принципів саморегуляції мікросистем словотвору як фрактальних об'єктів;
- 6) розкриття синергетичної сутності функціональної трансорієнтації лінгвальних одиниць;
- 7) розкриття ролі функціональної трансорієнтації у розвитку й збагаченні інвентаря вербокративних засобів та удосконаленні способів словотвору;
- 8) типологізація явищ функціональної трансорієнтації – модифікації нормативно закріплених функціональних ознак мовних одиниць;
- 9) встановлення кооперативних зв'язків між вербокративною та функціональною трансорієнтацією.

Загальновідомо, що будь-яка наука характеризується наявністю об'єкту дослідження, має мету наукового пошуку й характеризується наявністю системи методів і прийомів вивчення об'єкту. Об'єктом дослідження синергодериватології як галузі лінгвістики є словотвір як складна відкрита нелінійна нерівноважна система. Метою цієї наукової галузі є встановлення принципів структурної організації словотвірної ендосистеми в межах мовної суперсистеми та визначення механізмів її саморегуляції та самоорганізації. Система методів складається з комплекс процедур аналізу мовних явищ, спрямованих на виявлення конкретних проявів дії законів самоорганізації і самодобудовування словотвірної макросистеми.

Отже, синергетика як наукова парадигма відкрила нові можливості в дослідженні суспільних явищ. Використання синергетичних ідей у практиці дослідження мови сприяло формуванню синергетичної лінгвістики (або лінгвосинергетики), яку визначають як прикладну галузь синергетичного опису лінгвальних явищ і процесів. Кооперація синергетики і лінгвістики має велике майбутнє, оскільки нова синергетична методологія відкриває широкі можливості у визначенні природи і сутності багатьох лінгвальних явищ, закономірність існування яких не знаходила логічного пояснення у межах класичної наукової парадигми. Крім того, розгляд системних, регулярних лінгвальних явищ з погляду синергетики дозволить суттєво доповнити наше знання про них. Синергодериватологія є галуззю лінгвістики, що ґрунтується на застосуванні ідей і методологічних принципів синергетики для встановлення особливостей структурної організації та розвитку словотвірної ендосистеми. Виокремлення нової галузі лінгвістичної науки зумовлює перспективність подальших студій, спрямованих на виконання окреслених вище завдань синергодериватології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. Монография / Алла Дмитриевна Белова. – К.: Логос, 2003. – 300 с.
2. Князева Е. Н. Саморефлективная синергетика / Елена Николаевна Князева // Вопросы философии. – 2001. – № 10. – С. 99-113.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Семенець О. О. Синергетика поетичного слова. Монографія / Олена Олександрівна Семенець. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
5. Цикин В. А. Синергетика как постклассическая трансформация научного знания / В. А. Цикин // Філософські науки: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. конф. «Філософські проблеми синергетики: пост класична трансформація наукового знання». – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 18-25.

УДК 821.02/04

Дергач Д.В.
(Київ, Україна)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ СЛОВОТВІР У СВІТЛІ ІДЕЙ КИЇВСЬКОЇ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ: НАУКОВІ СТУДІЇ Л. КУДРЯВЦЕВОЇ

У статті проаналізовано науковий пошук лінгвістів Київської історико-філологічної школи, пов'язаний із дослідженням природи та специфіки лексико-семантичного словотвору. Акцент зроблено на розвиток філологічного знання в цій галузі, з увагою на продовження авторитетних традицій і перспективи подальших дериватологічних досліджень.

Ключові слова: *лексико-семантичний словотвір, дериваційна метафора, метафоризація, метонімізація, синхронія.*

The article deals with the problem of analysis of scientific investigations, made by Kyiv historical and philological school's linguists in the sphere of lexical and semantic word creation. The accent is made on the development of the philological science in such sphere, according to the well-known tradition and perspective future studies.

Key words: *lexical and semantic word creation, derivative metaphor, metaphORIZATION, metonymization, synchronism.*

В статтє проаналізованы научныя исследование лінгвистов Киевской историко-филологической школы, связанные с природой и спецификой лексико-семантического словообразования. Акцент сделан на развитие филологического знания в этой отрасли, в аспекте продолжения авторитетных традиций и перспективы дальнейших дериватологических исследований.

Ключевые слова: *лексико-семантическое словообразование, деривационная метафора, метафоризация, метонимизация, синхрония.*

© Дергач Д.В., 2011